

Selv tak, fru Jørgensen

SØREN ULRIK THOMSEN

I det multikulturelle samfund har vi brug for at finde høflighedsfraserne frem igen.

Søren Ulrik Thomsen er interviewet i Torben Stenos bog 'Længsel efter faste former', som netop er udkommet.

TILLAD MIG for argumentationens skyld at indlede med en historie som jeg her i avisen tidligere har fortalt i en rejserapport fra amerikanske kirker og siden tænkt videre over:

Efter min hjemkomst fra USA begik jeg en mærkelig fejl, nemlig at sige 'farvel' til kassedamen i Irma, hvad der fik de andre kunder til at stirre ned i gulvet, som om jeg havde gjort noget grænseoverskridende obscønt. Fadæsen skyldtes, at jeg på min amerikarejse havde vænnet mig til, at alle tiltalte hinanden med høflighedsformer – en kultur, jeg tror, er begrundet i, at der i USA er så kolossalt store økonomiske, sociale, kulturelle og religiøse forskelle, at folk er nødt til hele tiden at markere, at de anerkender hinanden, for ellers ville landet eksplodere i løbet af få minutter. Når en hoveddrig hvid mand kommer ud fra sin luksuslejlighed på Park Avenue i New York og hyrer en taxi med en sort chauffør som er vokset op i Bronx, kan sådan en forretning kun lade sig gøre, hvis disse to mennesker viser hinanden anerkendelse ved sprogligt lige at lette på hatten.

Og selv havde jeg under mit ophold i USA følt mig opløftet af den måde, man talte til hinanden på. For eksempel spurgte jeg tjeneren i spisevognen på et sovevognstog fra New Orleans til El Paso om jeg kunne få en bestemt ret på menukortet, men *uden ost og med bacon*. »Jeg skal lige spørge i køkkenet«, svarede han,

og ti minutter efter stod maden foran mig, som jeg gerne ville have den. Den service betyder så, at jeg giver ham ekstra drikkepenge, som han på sin side kvitterer for ved at sige »I sure appreciate it, sir!« Og da jeg næste dag kommer ind i spisevognen, møder han mig med endnu en replik i dén gensidige anerkendelse, der giver det sociale liv et løft: »How are you today, sir?«

Jeg spekulerede meget over min oplevelse i Irma. Og det gik op for mig, at når man her til lands kan gennemføre en handel i supermarkedet uden overhovedet sige et eneste ord, skyldes det, at vi længe har levet i et konsensussamfund, hvor den indbyrdes anerkendelse er blevet overflødig, fordi den er forudsat, i og med at alt på forhånd er forhandlet på plads såvel politisk som mellem arbejdsmarkedets parter. Det meste er underforstået, og enhver er fuldkommen bevidst om sine rettigheder og pligter (eller måske snarere om sine egne rettigheder og de andres pligter): Man siger kun noget, hvis man har noget at brokke sig over, og ved kasseapparatet behøver end ikke beløbet at nævnes, for det fremgår jo af displayet – er du blind?

Men i sin glæde over den amerikanske høflighed skal man huske, at den også har en anden årsag end diversiteten, nemlig den hårdkogte liberalisme. Mange af de mennesker, man bliver serviceret af, får slet ikke løn, men lever udelukken-

de af drikkepenge, og har derfor en tvungende grund til at være imødekommende. Det synes jeg da er et utiltalende system, som jeg ikke vil idealisere, og min utilpashed ved den trykkende tavshed i konsensussamfundet er heller ikke en kritik af, at man forhandler rettigheder og pligter på plads. For det synes jeg absolut, at man skal. Jeg ser bare den nedslående stemning og den manglende høflighed som en utilsigtet effekt af al den underforståede enighed.

FORLEDEN stod jeg så igen i kø i min Irma. Foran mig stod en ung kvinde, og under hele ekspeditionen talte hun i mobiltelefon lige op i hovedet på kassedamen, som hun til gengæld ikke henvendte et ord til. Og det siger jo noget om, hvor ligegyldigt det menneske, som står lige foran én, er blevet, når det både behandles som helt usynligt og samtidig skal tvinges til at høre på en privat samtale.

Det er alt for enkelt udelukkende at lægge skylden for høflighedsformernes forsvinden på 68'erne, selvom det sandt nok var dem, der fejede dem til side som opstyrtet hykleri. Men når det overhovedet kunne lade sig gøre, skyldes det for mig at se, at de før så nødvendige former nu stod tilbage som overflødige fraser, simpelthen fordi Danmark på dette tidspunkt var blevet umådelig egalt og konsensussamfundet næsten var færdigudviklet.

Tidligere betød de økonomiske klasseforskelle også stor forskel i folks øvrige status. Som ung har jeg haft et utal af tjanser som cykelbud og stikirenddreng og kunne jo tydeligt se hierarkierne: Øverst direktøren, dernæst en kontor-

Jeg har brug for et sprog til at vise den muslimske studerende eller kebab-sælger, at jeg anerkender ham som en borger på lige fod med mig selv

chef, en sekretær og så bybuddet i bunden. Og netop på grund af de sociale forskelle var høflighed vigtig, så man kunne tale sammen hen over afstandene. Men på et tidspunkt er velfærdsstaten så veludviklet, at lagerarbejderen og salgschefen, selv om deres indtægter stadig er forskellige, i en vis forstand er lige. Det er ikke tilfældigt, at

MEN DANMARK anno 1968 var også et helt andet samfund end i dag, hvor landet på grund af indvandringen igen rummer store forskelle – ikke mindst kulturelle – og altså i dén henseende minder

om USA. Og nu synes jeg, at det viser sig fatalt, at høflighedsformerne i mellemtiden er forsvundet.

Vi har brug for dem, fordi vi hver dag møder mennesker, der kommer fra helt andre kulturer og steder på kloden. Jeg har brug for et sprog til at vise den muslimske studerende eller kebab-sælger eller øjenlæge, at jeg anerkender ham som en borger på lige fod med mig selv. Og lige så vigtigt er det, at sproget gør det muligt for ham at tiltale mig på samme måde. Ungdomsoprørerne forbandt som bekendt høflighed med reaktionær borgerlighed, men i mine øjne er det borgerlighed at markere, at vi er lige som borgere, selvom vi er forskellige som mennesker.

LIGESOM mange indvandrere sikkert forventer at blive set ned på, frygter mange etniske danskere at blive opfattet som racist. Og jeg synes, at det er så anstrengende, at man i mangel på gængse høflighedsformer hver eneste gang skal improvisere fra grunden for at komme misforståelser i forkøbet. Når jeg taler med indvandrere, har jeg tit grebet mig selv i en overdreven, demonstrativ venlighed, som skal signalere, at jeg ikke er racist. Men selvom intentionen da er god nok, har denne anmassende flinkesygdom for det første en patroniserende bismag, som jeg ikke er tilpas med. Og for det andet udtrykker alle grimasserne jo også, at man skylder en forklaring, bare fordi man er

lyshåret. Hvad jeg heller ikke bryder mig om. Ville det ikke være værdigere og mere respektfuldt over for begge parter, hvis vi kunne anerkende hinanden i et formaliseret, fælles sprog? Hvad der jo ikke udelukker spontan venlighed, men til gengæld muliggør en civiliseret håndtering af dagligdagskonflikter.

For ungdomsoprørerne stod høflighedsformerne jo i vejen for friheden, fordi de var stive, og for ægtheden, fordi de var falske. Hvorfor skulle man være tvunget til at sige pænt goddag til sin nabo, hvis man ikke virkelig mente det? Og tanken var så, at hvis vi fjernede de faste former, kunne vi i al autenticitet stå frem for hinanden som de mennesker, vi er.

JEG MENER, at det er en helt forkert betragtning og ser tværtimod netop den borgerlige høflighed som forudsætning for frihed. Jeg ser den som en del af moderniteten, en omgangsform, der bliver meget vigtig i takt med fremvæksten af storbyerne, fordi vi her på en ganske almindelig dag møder talløse mennesker, vi ikke aner, hvem er, men ikke desto mindre skal interagere med.

Kombinerer man nu disse former med storbyens anonymitet, kommer vi frem til den frihed, der i mine øjne er en af de helt store herlighedsværdier i det moderne. Hvor man har lov til at være dén, man er, hvis blot man opfylder nogle bestemte civile krav. Hvad der er en af mange grunde til, at jeg elsker storbyen og den klassiske modernitet, hvor borgeren ikke skulle stå til regnskab for sin religion, sin livsstil, sin kultur – kort sagt sin 'inderside' – så længe han betalte sin husleje og sin skat og sagde 'Selv tak, fru Jørgensen'.

I MIN TID som bybud stiftede jeg bekendtskab med et fænomen, jeg senere har tænkt på som 'kontorbohemet'. Det var mennesker, jeg om dagen traf på kontorerne, f.eks. søde fru Meyer og Mugge med den lyserøde skjorte, og som om aftenen levede på værtshusene i Indre By. Nogle af dem har vel været homoseksuelle, andre ville måske bare ikke leve i ægteskaber, og alle holdt de af røgfylt samvær til flaskers festlige klirren.

Men de mødte præcis på kontoret hver morgen, udførte deres arbejde til punkt og prikke og betalte telefonregningen til tiden. Og i ly af storbyens anonymitet og visse kodificerede omgangsformer levede de, som de ville, for ingen bad dem om at stille sig op og kundgøre, hvem de 'inderst inde' 'i virkeligheden' var. Ligesom ingen anfægtede præsident Kennedys eller statsminister Kragts ret til deres vidtløftige privatliv, så længe de holdt på formerne og passede deres embede – modsat nutiden, hvor Bill Clinton nok var verdens mægtigste mand, men ikke desto mindre måtte knæle foran tv-kameraerne og med grødet stemme bekende sin banale affære for alverden.

MENS DE formelle talemåder typisk afvises som kolde og upersonlige, ses følelsesudbruddet som udtryk for ægthed. Men det er jo langt fra alle følelser, der er varme eller for den sags skyld særlig sympatiske, bare fordi det er følelser. Og faktisk synes jeg, at netop høflighedsformernes *svalhed* er med til at civilisere os, når vi er ved at koge over af følelser. Som til tider kan være så primitive, at de bogstaveligt talt må være dyriske: For ligesom man af dunkle biologiske grunde kan bli-

ve tiltrukket af et andet menneske, man egentlig ikke har noget tilfælles med, kan 'kemien' være så dårlig, at man helt uden grund bare er frastødt. Og her hjælper den formaliserede høflighed med til at menneskeliggøre relationer, der ellers hurtigt kunne blive forrået af irrationelle kræfter.

Jeg kan udmærket have mine gode personlige grunde til at være eksplosiv af irritation, når jeg går ud ad døren, men i stedet for at lade det gå ud over den første den bedste ekspedient, skal jeg tage mig sammen og være høflig alligevel, så hun ikke bliver reduceret til en sagesløs statist i min 'ægthed'. Når jeg har tænkt så meget over det her, er det måske også, fordi jeg selv har en særdeles kort lunte og ved den mindste ærgrelse forvandles til en radikalt uforskammet skiderik. Hvad der af og til har givet mig alvorlige tømmermænd.

For ikke bare er det uværdigt for mig selv at fremvise mine private frustrationer ved at give kassedamen et møgfald, men det kunne jo også tænkes, at jeg ikke er det eneste menneske, som har følelser, og hvem ved, om hun i morges er blevet forladt af sin mand og nu er endnu mere knust, end hun var i forvejen. At tale pænt ville måske være med til at få os begge gennem en svær dag, og hvis visse faste vendinger simpelthen sad os på rygmarven, ville vi allerede være hjulpet et stykke på vej.

DER ER ingen grund til at demonisere de formelle sproglige vendinger ved at hævde, at deres stivhed står i vejen for spontanitet, for møder man et menneske, man særlig godt kan lide, kan man jo sagtens

kommunikere dét med et par rappe tilægsord og et glimt i øjet. Og omvendt kan folk på min alder og opefter jo også tydeligt huske, hvordan selv det mest korrekte sprog kunne bruges til på én gang at optræde ulasteligt og samtidig udvise den mest isnende nedladenhed over for 'Lille De'.

Så trods alle mine gode argumenter er der altså heller ingen grund til at idealisere høflighedsformerne og tro, at de i sig selv er et universalmiddel til løsning af alle sociale og mellemmenneskelige problemer. Men rent pragmatisk må man sige, at i et samfund, hvor alt ikke længere er underforstået og derfor kan tages for givet, er de i hvert fald blevet nødvendige.

DRØMMER man om et genhør med diskenspringer-artigheder a la 'beklager, det er en fejl fra vor side' og '17,50 i kundens favør', har det nok lange udsigter, for selvom vi nu mangler høflighedsformerne, vil de gamle afslagsen selvfølgelig ikke genopstå, og det skal de heller ikke.

Men jeg tror, at der lige så langsomt vil vokse nye, fælles former frem, simpelt hen fordi der virkelig er brug for dem. Og skønt jeg afgjort har en rem af huden selv, finder jeg det alligevel skudt forbi, når folk på min alder typisk mishages over en vending som 'Hav en god dag', fordi vi bliver irriterede over amerikanismen i oversættelsen af 'Have a nice day'. For når dansk har mistet sine høflighedsformer, og vi pludselig står og mangler dem, er det er da klart, at de unge henter dem, hvor de findes, og som jeg har været inde på, er det ikke tilfældigt, at det net-

op er i USA, hvis sprog vi desuden uden videre har adgang til via massemediernes.

Det er interessant at se, hvordan indvandrerne i en sproglig mangelsituation forsøger at skabe nye former efter det håndenværende søms princip. Min loka-

Min lokale kioskmand, Habib, kalder alle sine kunder 'Min ven'

le kioskmand, Habib, kalder alle sine kunder 'Min ven', mens en lille købmand på hjørnet af Vendersgade og Nansensgade, hvor den arabiske musik summede fra ghettoblasteren, taltalte alle med 'Chief!' så man næsten kunne høre udråbstegnet. Men eftersom det ikke nødvendigvis er enhver kunde til tyve Prince og Ekstra Bladet, der kan forventes at være en ven af den mellemøstlige mand bag disken, er begge udtryk forsøg på at komme en eventuel modvilje fra den etniske dansker i forkøbet ved ikke bare at anerkende ham, men også overanerkende ham.

Hvor Habibs 'Min ven' virker totalt afvæbnende, fordi det rent faktisk bliver sagt med stor venlighed, har 'Chief' en lille ironisk tvist, som jeg synes er herlig, fordi købmanden eftertrykkeligt får anerkendt mig, så forretningen kan komme i gang, og samtidig får det parodiske i udtrykket jo ud mellem sidebenene påpeget det ulige i vores forhold. På et af de gamle brune værtshuse på Falkoner Allé var det helt usædvanligt en indvandrer, der stod i baren. Dét har jeg simpelthen aldrig set før, men han tog højde for den potentielt sprængfarlige situation ved at

kalde de øllede kunder for 'Mester': »Her har du din Gamle Carlsberg, Mester, det bliver lige 23 kroner«. Dén er svær at besvare med en racistisk bemærkning, for med udtrykket Mester overtager barten der den håndværkerjargon, der er gangbar på sådan et værtshus, og opnår på genial vis på samme tid at berolige kunden ved formelt at anerkende hans førsterang, men ved at overtage hans karakteristiske sprog gør bartenderen sig jo alligevel – så at sige ad bagdøren – til hans ligemand.

Både 'Min ven', 'Chief' og 'Mester' sigter på at afværge racisme ved at ophøje den anden efter modellen 'Jeg anerkender dig mere, end du anerkender mig' – underforstået: '... så lad nu være med at pisse på mig bare fordi jeg kommer fra Pakistan'. Og jeg synes da, at alle tre eksempler er sjove og opfindsomme og vidner om stort overskud i en situation, hvor man står på sprogligt bar bund. Men jeg tror og håber alligevel, at det er overgangsformer, indtil der opstår et fælles sprog til gensidig anerkendelse, så den ene part ikke ser sig nødsaget til at ophøje den anden, men begge kan tiltale hinanden som ligemænd.

Så i mine øjne ville nye, svale høflighedsformer være et godt bidrag til dagens multietniske samfund, hvor vi skal leve civiliseret sammen uanset vores forskellige, højt besungne og til tider farligt overophedede kulturelle værdier.

SØREN ULRIK THOMSEN